

archivum: 94

Magyar városok morfológiája.

A XIX. század második felében megindult nagy városfejlődésnek mérete és üteme azt hozta magával, hogy a régi városok az új szükségletek kielégítésére sokszor nem képesek és ezért ott városrendezésre, új városrészek építésénél pedig régi ösztönös városépítés helyett tudatos tervszerű eljárásra, városfejlesztésre van szükség. Ma már városszerte kifejlődött a városfejlesztés tudománya, ami a város és a természeti adottságok közti: u.n. városmorfológiai, és a város és a városlakók élete közti: u.n. városbiológiai összefüggéseket egyaránt figyelembe veszi és a város életében ható összes tényezők jelenlegi és várható érvényesülését koordináltan vizsgálja és így állapítja meg a városrendezés alapját. A városrendezés ma már tudománnyá érett és fontos fejezete a város-tudománynak, amely magában foglalja a városok szervezetével és igazgatásával összefüggő kérdések vizsgálatát is.

A városrendezés a városok megismeréséből, adottságaik felkutatásából, leméréséből indul ki. Így ha az összes városokat ismeri, azokat osztályozni, típusaikat és azok jellemzőit megállapítani is tudja. A magyar város-tudomány az első világháború utáni évtizedekben nagy haladást tett. A magyar törvényhozás is megalkotta a városrendezésről és városfejlesztésről szóló 1937: VI. t.c.-et. A magyar városok rendezésének és fejlesztésének alapvetését szolgálta a Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet 1937-ben megindított munkája, amelyben a 10.000 léleknél nagyobb lélekszámú települések városiasságának megállapítására a beépítettség fokát és módját, az utak állapotát és a települések közművekkel való ellátottságát feltérképezte és az összegyűlt

adatokat kiértékelte.

A városmorfológiai felvétel műszaki lebonyolítása az alábbi módon és az alábbi szempontok szerint történt.

Mint ahogy a legfontosabb és legobjektivebb adatokat majdnem mindig a helyszíni szemle szolgáltatja, ez állt az adatgyűjtés tengelyében. Az eredmények lerögzítésére a helyszíni felvételi lapok szolgáltak.

A helyszíni felvételi lapok átlagosan 1-2 négyzetkilóméter beépített területet felölelő, egységesen 1: 10.000 méretarányban készült vázlatok 210x297 mm. méretű 3 mm vastag kéregpapír-lemezre felragasztva készültek.

Mint ahogy ezek a felvételi lapok képezték az egész adatgyűjtés alapját és ósanyagát, elkerülhetetlen volt, hogy kezelésükre valamilyen egészen egyszerű és könnyen áttekinthető rendszert vezessünk be. Ebből a célból a következő számozási rendszert alkalmaztuk:

Minden egyes település egy kétjegyű számot kapott. Az egyes felvételi lapok négyjegyű rendszámot kaptak, amelyek közül az első kettő a település renszáma, a második kettő a településenkint újból kezdődő folyószámozás. A felvételi lapok két azonos példányban készültek. Az egyik lapra a beépítést, a másik lapra az utburkolatokat vettük fel.

-.-

A beépítés jelzése telkenként történt. Egy telekre csak egy beépítési mód volt jelezhető, irányadó mindig a főépület /lakóépület/, illetve az utcavonalra épített épület, ha a városkép szempontjából takarja a főépületet.

Zártsoru beépítés minden olyan beépítési mód, ahol az utca - vagy előkertvonal a telek teljes szélességében be van építve, legalább egy emeletsor magasságig zárt kőfalazattal.

Az emeletsorok száma szerint megkülönböztettünk földszintes, egyemeletes és többemeletes beépítést. A lakóépü-

letek szokványos emeletmagasságától eltérő beosztású közcé-
lu épületeket /templom, színház, vigadó stb./, ha a főpár-
kány magasságuk a 10 métert meghaladja többemeletesnek, 6 és
10 méter között egyemeletesnek számítjuk/ tekintet nélkül a
tényleges emeletsorok számára/

Szabadonálló beépítés az a beépítési mód, amelynél a
telekhatár sehol sincsen beépítve, a főépület minden oldalon
homlokzatszerűen van kiképezve. Megkülönböztettünk földszin-
tes és emeletes beépítést.

Emeletes kategóriába soroltuk azokat az épületeket is,
amelyeknél az alagsornak legalább $2/3$ belső magassága a ta-
lajszint fölött van és lakás céljaira szolgál. Többlakásos
bérvilleket minden esetben az emeletes kategóriába soroltuk.

Ikerházak, valamint kevés egységből álló sorházak sza-
badon álló beépítésként kezeltettek.

Hézagos zárt soru beépítés az a beépítési mód, ahol a
telekhatár egy része, de nem az egész utca - vagy előkertvo-
nal, be van építve.

A beépítés rendszeressége és az építkezés minősége sze-
rint három alcsoportot különböztettünk meg.

Az első csoportba soroltuk az emeletes építkezést; a
földszintes épületek közül azokat, amelyek jellegben közel
állnak a két első főcsoporthoz.

A második csoportba tartoztak a homlokzattal épített
házak, hacsak a bejáró sávja maradt beépítetlen, valamint a
három oldalra homlokzattal épített villaszerű kertes csalá-
di házak.

A harmadik csoportba soroltuk az ideiglenes jellegű, nem
időálló anyagból épített, vagy egészen primitív építménye-
ket /barakkok, weekend-házak, kabinok, bódék stb./, tekintet
nélkül a beépítési rendszerrel.

Falusi beépítés a magyar agrártelepülések évszázadok
óta kialakult jellegzetes beépítési módja. Néha ez a tipikus

alaprendezés ki van egészítve egy L alakban csatlakozó rövid utcai szárnyal. Ezt a formát is a falusi beépítési módhoz soroltuk.

A felsorolt négy fő, illetve kilenc al csoportra sematizált beépítési módon kívül külön tüntettük fel a City-jellegű beépítést.

A city-jellegű beépítés két fajtáját különböztettük meg. 1./ A szorosan vett city; üzleti épületekkel /bankok, kereskedelmi és iparvállalatok székházai/és közigazgatási épületekkel/ városház, községház, vármegyeház, törvényszék, járásbiróság stb./, amelyek nagyobb számú ügyfélnek a napi ingavándorlását bonyolítják le. 2./ A kispolgári city; a detailforgalom üzletei, vendéglők, kávéházak, mozik stb., amelyek kevés kivétellel lakóépületek földszini emeletsorát foglalják el.

A lakóházakkal való beépítésen kívül jelöltük azokat a területeket, amelyek a beépítés alól tartósan ki vannak vonva. Ilyenek: a./ parkok, sétányok, játszóterek, sportpályák, strand-fürdők, temetők, katonai gyakorlóterek, vásárterek stb., b./ gyárak, ipartelepek, pályaudvarok, vasuti állomások, pályatestek, kikötő és rakpart-területek, szemételepek stb.

A felvételi lapok másodpéldányai az utvonalak jellemző adatainak rögzítésére szolgálnak. Ezek: az utburkolat /uttest és járda/ minősége és az uttest szélessége.

Az utburkolatnál négy fő csoportot különböztettünk meg: I.oszt.burkolat: beton, aszfalt, topeka, keramit, kiskő, kockakő, ha a hézagok bitumennel vagy cementtel ki vannak hintve. Járdaburkolatnál ugyanezek cementhabarcsba rakott cementlap, vagy műkölapok.

II.oszt.burkolat: Keramit, kiskő és kockakő kiöntetlen hézagokkal, olajos kötésű makadán. Járda: ugyanez, téгла.

III. oszt. burkolat: Vizes kötésű makadán, kavics. Járda: alépitmény nélküli salak, kavics, kőzuzalék stb.

IV. oszt. burkolat: A burkolatlan /föld/ utak.

A feltűnően gondozatlan és rossz karban lévő utburkolatok értékét egy osztállyal lejjebb szállítottuk.

Nem teljes szélességben burkolt /földpadkás/ utat szaggatással jelölünk. Az utszélesség megjelölése helyszíni szemle alapján csak hozzávetőlegesen történhetett.

-. -

A közművek felvétele a vízvezetéki, csatornázási, villany- és gázvezeték-hálózatra terjed ki, amelyek jórészt nem helyszíni felvétel alapján, hanem a kiszolgálást végző közüzem vagy magánvállalat, esetleg a polgármesteri hivatalok műszaki osztályai szolgáltatottak. Jeleztük ezenkívül a közforgalmu közúti közlekedési vonalakat /vasut, autóbusz, helyi-érdekű vonalakat/.

A közműveknél nem a ténylegesen bekapcsolt telkeket jelöljük ellátottaknak, hanem az összes elvileg bekapcsolhatókat.

-. -

Általános városkép nyérése és legfőképen más településekkel való összehasonlítás céljából szükségesnek látszik az itt összegyűjtött anyagnak egy olyan módon való feldolgozása, amely az össz. képet lényegesen nem befolyásoló részletek elhagyásával gyors és világos áttekintést nyújtó, plasztikus képet ad az egész településről.

A beépítés és az utvonalak adatainak kiértékelése adja a külső városképet, a közművek és a közlekedés adatainak kiértékelése a technikai városképet.

A külső városkép kiértékelése a mellékelt táblázat szerint egyértelműen történik. Egyetlen nehézség az egyező jellegű területek határainak kijelölésében mutatkozott.

.....

Emlékezetből feljegyeztem:
Budapest, 1947. április 28.

Valentiny Károly s.k.